

I ot. 78 pr.

Dělí se na čtyři články.

Potom je uvažovat o mohutnostech duše zvláště. Do úvahy pak teologovy patří zvláště zkoumat toliko o mohutnostech rozumových a žádostivých, v nichž se nalézají ctnosti. Ale protože poznání těchto mohutností nějak závisí na jiných, proto naše úvaha o mohutnostech duše zvláště bude trojdílná: nejprve je totiž uvažovat o těch, která jdou před rozumem; za druhé o mohutnostech rozumových; za třetí a mohutnostech žádostivých.

O prvním jsou čtyři otázky.

1. O rodech mohutností duše.
2. O druzích bylinné části.
3. O vnějších smyslech.
4. O vnitřních smyslech.

Zda je rozlišovat pět rodů mohutností duše.

(...)

I ot. 78 čl. 3 arg. 1

Při třetí se postupuje takto: Zdá se, že se nevhodně rozlišuje pět zevnějších smyslů. Smysl totiž poznává případy. Je však mnoho rodů případků. Ježto se tedy mohutnosti rozlišují podle předmětů, zdá se, že se smysly množí podle počtu, který je v rodech případků.

I ot. 78 čl. 3 arg. 2

Mimo to velikost nebo útvar, a jiná, která se jmenují obecná cítěná, nejsou cítěná případkově, nýbrž v II. O duši se od nich oddělují. Avšak o sobě odlišné předměty rozlišují mohutnosti. Ježto tedy velikost a útvar se více liší od barvy nežli zvuk, zdá se, že mnohem spíše musí být jiná smyslová mohutnost poznávací velikosti nebo útvaru, než barvy a zvuku.

I ot. 78 čl. 3 arg. 3

Mimo to jeden smysl je o jednom z protivných; jako vidění bílého a černého. Ale smysl je poznávací více protivných: totiž teplého a studeného, vlhkého a suchého, a takových. Tedy není jedním smyslem, nýbrž více. Tedy je více smyslů nežli pět.

I ot. 78 čl. 3 arg. 4

Mimo to druh se nestaví proti rodu. Ale chuť je jakýsi hmat. Tedy se nemá stanovit za druhý smysl vedle hmatu.

I ot. 78 čl. 3 protiarg.

Avšak proti je, co praví Filozof, v III. O duši, že "není jiného smyslu mimo pět".

I ot. 78 čl. 3 odp.

Odpovídám: Musí se říci, že někteří chtěli důvod rozlišení a počtu zevnějších smyslů vzít se strany ústrojí, v nichž převládá některý živel, buď voda, nebo vzduch, nebo něco takového. - Někteří pak se strany prostředního, jež je buď spojené, nebo zevnější; a to buď vzduch, nebo voda, nebo nějaké takové. - Někteří pak z různé přirozenosti smyslových jakostí, pokud je buď jakostí jednoduchého tělesa, nebo sleduje složitost.

Ale žádné z nich není vhodné. Neboť mohutnosti nejsou k vůli ústrojím, nýbrž ústrojí k vůli mohutnostem: tedy nejsou mohutnosti rozličné proto, že jsou rozličná ústrojí, nýbrž proto příroda ustanovila rozličnost v ústrojích, aby se hodila rozličnosti mohutností. - A podobně rozličná prostředí rozličným smyslům přidělila, jak bylo vhodné k úkonům mohutností. - Poznávat však přirozenosti smyslových jakostí nenáleží smyslu, nýbrž rozumu.

Je tedy důvod počtu a rozličností zevnějších smyslů vzít z toho, co vlastně a o sobě patří ke smyslu. Smysl pak je nějaká trpná mohutnost, jíž je vrozeno změnění vnějším smyslovým. Tedy, co o sobě je vnímáno od smyslu, je zevnější měnící, a podle jeho rozmanitosti se rozlišují smyslové mohutnosti.

Je pak dvojitá změna: jedna přírodní a jiná duchová. A to, přírodní, pokud tvar měnícího se vnímá v měněném podle přírodního bytí, jako teplo v otepleném. Duchová pak, pokud tvar měnícího se vnímá v měněném podle duchového bytí; jako tvar barvy ve zřítelnici, která se tím nestane zbarvenou. Avšak k činnosti smyslu se vyžaduje změnění duchové, jímž by se pojem tvaru stal cítěným v ústrojí smyslu. Jinak kdyby pouhá změna přírodní dostačila na cítění, všechna přírodní tělesa by cítěla, když jsou jinačena.

Ale v některých smyslech se shledává pouze změna duchová, jako ve zraku. - V některých pak se změnou duchovou také přírodní; buď toliko se strany předmětu, nebo také se strany ústrojí. Se strany pak předmětu se shledává přírodní změna, a to podle místa při zvuku, jenž je předmětem sluchu: neboť zvuk je působen z udeření a pohnutí vzduchu. Pak podle zjinačení u vůně, jež je předmětem čichu: neboť skrze teplo se musí nějak změnit těleso, aby vydechlo vůni. -- Ze strany pak ústrojí je přírodní změna při hmatu a chuti; neboť i ruka, dotýkající se teplých, se oteplí, i jazyk zvlhne vlhkostí chutnaných. Ústrojí pak čichu nebo sluchu se nemění při cítění žádnou přírodní změnou, leč případkově.

Avšak zrak, protože je bez přírodní změny, jak ústrojí, tak předmětu, je nejvíce duchový, a dokonalejší všech smyslů, a obecnější. A potom sluch, a pak chuť, jež mají přírodní změnu se strany předmětu. Pohyb pak místní je dokonalejší a přirozeně dříve než pohyb zjinačení, jak se dokazuje v VIII. Fysic. Hmat pak a chuť jsou nejvíce hmotné; o rozlišování jich se řekne potom. - A z toho je, že jiné tři smysly nejednají skrze spojené prostředí, aby nějaká přírodní změna nezasáhla ústrojí, jak se děje v těchto dvou smyslech.

I ot. 78 čl. 3 k 1

K prvnímu se tedy musí říci, že nemají všechny případky měnící sílu o sobě, nýbrž jen jakosti třetího druhu, podle nichž nastává zjinačení. A proto pouze takové jakosti jsou předměty smyslů; protože, jak se praví v VII. Fysic. "mysl je jinačen podle týchž, podle nichž jsou jinačena neoduševněná těla".

I ot. 78 čl. 3 k 2

K druhému se musí říci, že velikost a útvar a taková, která se jmenují obecná cítěná, jsou uprostřed mezi cítěnými případkově a cítěnými vlastními, jež jsou předměty smyslů. Neboť vlastní cítěná prvotně a o sobě změňují smysl, ježto jsou jakosti jinačící.

Obecná pak cítěná se všechna uvádějí na mnohost. A je patrné o velikosti a počtu, že jsou druhy mnohosti. Útvar pak je jakost na mnohosti, ježto pojem útvaru záleží v zakončení velikosti. Pohyb pak a klid se cítí, pokud podmět jedním způsobem nebo více způsoby se má k velikosti podmětu nebo místní vzdálenosti, co do pohybu zvětšení a pohybu místního; nebo také podle smyslových jakostí, jako v pohybu jinačení: a tak cítit pohyb a klid je jaksi cítit jedno a mnohá. Mnohost pak je nejbližším podmětem jakosti jinačící, jako povrch barvy. A proto obecná cítěná nehýbou smyslem prvotně a o sobě, nýbrž následkem smyslové jakosti, jako povrch následkem barvy. - Ale přece nejsou cítěnými případkově: protože taková cítěná činí nějaký rozdíl při změně smyslu. Jiným totiž způsobem je měněn smysl od velikého povrchu, a od malého: protože také sama bělost se nazývá velikou nebo malou, a proto se dělí podle vlastního podmětu.

I ot. 78 čl. 3 k 3

K třetímu se musí říci, že, jak se zdá Filozof učít v II. O duši, smysl hmatu je rodově jeden, ale podle druhu se dělí na mnohé smysly, a proto je o rozličných protivných. Ale ta se navzájem neoddělují podle ústrojí, nýbrž po celém těle se provázejí, a proto rozličnost jich není patrná. - Chuť pak, jež vnímá sladké a hořké, provází hmat na jazyku, ne však po celém těle, a proto se snadno rozeznává od hmatu.

Mohlo by se však říci, že všechny ony protivnosti, a každá, se shodují v jednom společném rodu, jímž je předmět hmatu podle obecného rázu. Ale onen společný rod je bezejmenný, jako také nejbližší rod teplého a studeného je bezejmenný.

I ot. 78 čl. 3 k 4

Ke čtvrtému se musí říci, že smysl chuti, podle výroku Filozofova, je nějaký druh hmatu, jenž je toliko na jazyku. Ale neliší se od hmatu rodově, nýbrž od hmatu v oněch druzích, jež se rozlévají po celém těle.

Je-li však hmat toliko jeden smysl k vůli jednomu společnému rázu předmětu, řekne se, že chuť se liší od hmatu podle odlišného rázu změny. Neboť hmat se mění ve svém ústrojí změnou přírodní a ne jen duchovou, podle jakosti, která se mu vlastně předkládá. Avšak ústrojí chuti se nemění nutně přírodní změnou podle jakosti, která se jí vlastně předkládá, že totiž by se jazyk stal sladkým nebo hořkým, nýbrž podle předchozí jakosti, v níž koření chutnost, totiž podle vlhkosti, jež je předmětem hmatu.